

Rapportage Ons Moederland

Juli 2020

Door Jacomijne Prins en Joukje Swinkels

Inhoudsopgave

1. Introductie	3
2. Achtergrond	4
2.1. <i>Veronderstellingen over de werkzaamheid.....</i>	<i>5</i>
2.2. <i>Aannames.....</i>	<i>6</i>
2.3. <i>Onderzoeksvraag</i>	<i>7</i>
3. Werkwijze	8
3.1. <i>Selectie</i>	<i>9</i>
3.2. <i>Procedure.....</i>	<i>9</i>
3.3. <i>Onderzoekspopulatie</i>	<i>9</i>
4. Beschrijving van resultaten	11
4.1. <i>Beoordeling.....</i>	<i>11</i>
4.2. <i>Geloofwaardigheid, gevoel en (nieuw) perspectief.....</i>	<i>12</i>
4.2.1. <i>Geloofwaardigheid.....</i>	<i>12</i>
4.2.2. <i>Gevoel.....</i>	<i>12</i>
4.2.3. <i>Perspectief op de Nederlandse geschiedenis en politiek</i>	<i>14</i>
4.3. <i>Begrip</i>	<i>16</i>
4.4. <i>Erkenning.....</i>	<i>17</i>
4.5. <i>Herkenning</i>	<i>17</i>
4.6. <i>Boodschap</i>	<i>18</i>
4.7. <i>Aanraden</i>	<i>20</i>
5. Conclusie.....	22

1. Introductie

Ons Moederland is een documentaire van documentairemaker Shamira Raphaela. Voor deze documentaire volgde Shamira Constant Kusters, leider van de extreemrechtse Nederlandse Volksunie (NVU), in zijn dagelijks leven. Tussen de beslommeringen van het gezin Custers door, licht Constant in de documentaire zijn politieke standpunten toe. Shamira gebruikt archiefmateriaal om deze standpunten te voorzien van (historische) context. Dat wil zeggen: ze laat zien dat de superioriteit van witte mensen die Constant predikt is geworteld in historische constructies van ongelijkheid zoals slavernij en gastarbeid.

Daarnaast gebruikt Shamira meer recente beelden uit de Nederlandse politiek waaruit blijkt dat veel van de 'radicale' standpunten van Constant inmiddels mainstream zijn geworden. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om het publiekelijk verkondigen dat de Islam een gevaar is voor de samenleving en dat migratie van moslims moet worden gestopt, of over het feit dat zwarte piet een Nederlandse traditie is die behouden moet blijven.

Dat dit soort (politiek) discours ook gevolgen heeft voor de ervaringen van mensen met een migratieachtergrond, vormt de derde laag van de documentaire, die gaat over structurele ongelijkheid op bijvoorbeeld de arbeids- en woningmarkt.

De documentaire raakt op deze manier aan een zeer actuele discussie over de verankering van racisme in de Nederlandse samenleving. Wat ter discussie staat is niet alleen de houding ten aanzien van Nederlandse burgers met een migratieachtergrond, maar ook de erkenning dat deze houding voortbouwt op historische verhoudingen, en onderdeel is van de Nederlandse (witte) identiteit.

De manier waarop deze discussie gevoerd wordt begint langzaam te schuiven. De Minister-President noemde racisme onlangs een 'systemisch probleem'. Toch is nog lang niet iedereen hiervan overtuigd en leidt deze erkenning niet onmiddellijk tot een verbetering van bestaande verhoudingen.

Deze rapportage geeft antwoord op de vraag of, en zo ja hoe, de documentaire Ons Moederland bijdraagt aan inzicht en/of begrip van de meer problematische aspecten van de Nederlandse geschiedenis en het huidige politieke discours, in het bijzonder de manier waarop deze aanleiding geven tot structurele ongelijkheid/ racisme in de Nederlandse samenleving.

2. Achtergrond

De programmalogica van Fonds ZOZ is als volgt:

“De voedingsbodem voor extremisme verminderen door de productie en verspreiding van verhalen in een artistieke vorm die de morele weerbaarheid versterken en/of groepen in de samenleving verbinden.”

Deze programmalogica wordt uitgewerkt in twee pijlers: het bevorderen van sociale cohesie enerzijds, en het tegengaan van extremisme en polarisatie anderzijds. Sociale cohesie en/ of het tegengaan van extremisme en polarisatie worden gerealiseerd aan de hand van projecten die inzetten op individuele verandering (zelfreflectie) en op tegengeluiden en/ of verbindende verhalen (reflectie op de ander).

Van projecten die door Fonds ZOZ worden geëvalueerd wordt gekeken welke impact zij tot stand brengen op de genoemde pijlers en *hoe* deze impact tot stand komt. Er wordt, met andere woorden, gekeken naar de werkzame mechanismen van een project. Aannames over de impact en de onderliggende mechanismen worden vastgesteld in samenspraak met makers/ projectleiders.

Veel van de projecten die tot nu toe door Fonds ZOZ zijn geëvalueerd zetten in op sociale cohesie aan de hand van verbindende verhalen. Hierbij staat het leren kennen van de ander, en zijn/ haar verhaal centraal. Door kennismaking, en eventueel door identificatie, empathie en/of transportatie, leert het publiek een ander beter kennen, begrip krijgen voor zijn/ haar situatie en wordt het beeld van deze ander op een positieve manier bijgesteld. Het publiek krijgt als het ware een venster aangereikt waarmee een nieuw perspectief geboden wordt op ‘de ander’.

Ons Moederland werkt vanuit een andere veronderstelling. Het verhaal dat Ons Moederland vertelt is niet het verhaal van ‘de ander’ dat kan leiden tot een kennismaking met en/of een meer positieve houding ten aanzien van deze ander. Ons Moederland gaat over Nederland, over Nederlanders, de Nederlandse geschiedenis en de Nederlandse identiteit. In plaats van het aanreiken van een nieuw venster, houdt Ons Moederland het publiek (zonder migratieachtergrond) een spiegel voor.

Het spiegelbeeld dat Ons Moederland het publiek voorhoudt, is geen spiegelbeeld waarin publiek zich gemakkelijk en op een positieve manier zal herkennen, zoals dat het geval was bij Toen ma naar Mars vertrok of Kinderen van Aleppo. Het is een kritisch spiegelbeeld, waarin ook de minder positieve aspecten van de Nederlandse geschiedenis en de Nederlandse identiteit getoond worden. De gedachte is dat Nederlanders (zonder migratieachtergrond) eerst (kritisch) naar zichzelf leren kijken, voor ze naar de ander kijken.

Dat Ons Moederland werkt vanuit een andere veronderstelling dan andere Fonds ZOZ-projecten, wil niet zeggen dat dit project het streven naar sociale cohesie niet deelt. Verbinding met een ander gaat niet alleen over het beter leren kennen van een ander, maar ook over het beter leren kennen van jezelf, en jouw relatie tot die ander.¹

2.1. Veronderstellingen over de werkzaamheid

Ons Moederland is een spiegel, maar een kritische spiegel. In deze paragraaf gaan we nader in op de veronderstelde uitwerking van dit kritische spiegelbeeld op het publiek. Bij het uiteenzetten van de werkzaamheid van Ons Moederland wordt rekening gehouden met twee specifieke doelgroepen: 1) hoogopgeleide mensen die overwegend links stemmen en 2) mensen met een migratieachtergrond.

Ons Moederland is een documentaire voor alle Nederlanders, maar de maker verwacht dat de boodschap van de documentaire niet in vruchtbare aarde zal vallen bij Nederlanders die de aanwezigheid van racisme in de Nederlandse samenleving ontkennen. De documentaire is in eerste instantie gericht op een groep Nederlanders die ervoor open staat om de discussie over het bestaan van racisme in Nederland aan te gaan. De veronderstelling is, dat dit een overwegend links en hoogopgeleid publiek is.

De maker wil juist de mensen die zichzelf niet vatbaar achten voor het gedachtengoed van Constant confronteren met de geschiedenis van dit gedachtengoed; laten zien dat het witte superioriteitsdenken een historisch construct is: het is geen keuze is, het zit in ons. De historische én recente beelden die parallel aan het verhaal van Constant getoond worden, trekken een lijn van het Nederlandse koloniaal verleden, naar het verleden van Nederlandse arbeidsmigranten en de discussie rondom 'zwarte piet' om te laten zien hoe het verleden in ons zit; hoe het doorwerkt in de manier waarop we aankijken tegen de ander; waarop we denken en praten over de ander. De veronderstelling is dat op het moment dat mensen kunnen erkennen dat er ongelijkheid is en dat ze zelf, zonder het te willen of te weten, misschien onderdeel zijn van dit probleem, er ruimte komt voor het perspectief van de ander.

Mensen die zichzelf niet vatbaar achten voor extreemrechts gedachtengoed zullen verwachten dat ze zich niet in de persoon van Constant Kusters zullen herkennen. Door een inkijk te geven in het dagelijks leven van Constant Kusters, maakt het publiek kennis met de normale, meer herkenbare aspecten van zijn leven. Ook hiermee hoopt de maker het publiek een spiegel voor te houden: hoe 'anders' is Constant eigenlijk dan zij? De bedoeling is niet dat het publiek hem door deze herkenning gaat begrijpen, maar dat mensen zich op

¹ Zie ook: <https://www.nieuwwij.nl/opinie/verbinden-met-een-ander-begint-met-kritisch-kijken-naar-jezelf/>

basis van de gelijkenis realiseren hoe dichtbij racisme eigenlijk is; hoe het mogelijk ook dichterbij hen staat dan ze dachten.

De maker laat ook zien hoe het gedachtengoed van Constant steeds meer voet aan de grond krijgt. Waar Constant zijn strijd begint als een soort 'lone wolf' laat de documentaire zien dat hij steeds meer opgaat in de massa; dat steeds meer mensen zeggen wat hij zegt en dat politici (een deel van) zijn standpunten beginnen uit te dragen. De documentaire confronteert het publiek met het 'mainstream' worden van de radicale ideeën van Constant. De maker hoopt dat het publiek dit ongemakkelijke inzicht meeneemt en gebruikt om de discussie aan te gaan over deze ontwikkeling met hun collega's en met leerlingen op hun scholen.

Uit eerder onderzoek in opdracht van Fonds ZOZ blijkt dat jonge mensen met een migratieachtergrond de ervaring hebben van onder- of misrepresentatie van hun identiteit(en). Studies naar o.a. Toen ma naar Mars vertrok, Groeten terug en Kinderen van Aleppo maken duidelijk hoe een juiste en/of complete representatie een positief effect kan hebben op zelfdefinities van deze jonge mensen en hun weerbaarheid tegen de ervaring van uitsluiting.

Ons Moederland richt zich niet op de representatie van jongeren met een migratieachtergrond. In tegendeel, de documentaire biedt een podium aan een groep mensen die de aanwezigheid van migranten en hun nakomelingen afkeurt. De boodschap van de documentaire is expliciet gericht op witte mensen. Toch vertelt de maker dit verhaal om jongeren met een migratieachtergrond tegemoet te komen. De documentaire laat zien hoe de ervaring met racisme in de Nederlandse maatschappij waar zij onderdeel van zijn, geen incidenten zijn, maar onderdeel van een maatschappelijk probleem met een lange geschiedenis. Ook deze erkenning, en het bredere begrip van hun omstandigheden, kan mogelijk leiden tot meer weerbaarheid.

2.2. Aannames

Aan de evaluatie van Ons Moederland liggen een aantal aannames ten grondslag. Ten eerste, dat mensen zich betrokken voelen bij deze documentaire; dat ze de inhoud ervan begrijpen en serieus nemen en zich geroepen voelen zich hiertoe te verhouden. De betrokkenheid ten aanzien van Ons Moederland brachten we in kaart door het publiek een cijfer (van 0 tot 10) toe te laten kennen aan de documentaire. Daarnaast werd vroegen we het publiek naar hun gevoelens op basis van de documentaire en naar de boodschap die zij uit de voorstelling haalden.

Een tweede aanname die ten grondslag ligt aan dit project, is dat de documentaire het publiek bereikt waar de documentaire voor bedoeld is: de groep hoogopgeleide linkse stemmers, die de inzichten uit de documentaire meeneemt en verandering in gang kan

zetten. In de vragenlijst vragen we respondenten naar hun opleidingsniveau; tevens hebben we hen gevraagd in te vullen op welke partij ze de afgelopen (gemeenteraads)verkiezingen hebben gestemd, en op welke partij ze komende verkiezingen plannen te stemmen. In de analyses behandelen we de groep stemmers op traditionele partijen en populistische/ extreemrechtse stemmers (PVV, NVU, FvD) apart.

De maker veronderstelt een verschillende impact onder kijkers met en zonder migratieachtergrond. Ook deze groepen zijn in de analyses apart behandeld.

2.3. Onderzoeksvraag

Met de programmalogica en de aannames met betrekking tot de werking van Ons Moederland in het achterhoofd, luidde de hoofdvraag van deze evaluatie:

Draagt Ons Moederland bij aan een nieuw/ ander begrip van het actuele maatschappelijke en politieke klimaat ten aanzien van racisme?

Aan deze hoofdvraag liggen een aantal deelvragen ten grondslag:

- 1) Is de boodschap van Ons Moederland duidelijk voor de verschillende doelgroepen?
- 2) Draagt Ons Moederland bij aan een ander/ nieuw begrip van de Nederlandse geschiedenis en/of het huidige politieke klimaat?
- 3) Draagt Ons Moederland bij aan een ander/ nieuw begrip van verhoudingen tussen groepen in Nederland?
- 4) Zet de documentaire kijkers aan tot reflectie? Zo ja, wat is de aard van deze reflectie? Zo nee, wat geven kijkers aan als reden voor een gebrek aan betrokkenheid?

3. Werkwijze

De evaluatie van Ons Moederland richtte zich op de impact van dit project op publiek, in het bijzonder publiek met en zonder migratieachtergrond, en publiek van linkse en (extreem-)rechtse signatuur. Impact wordt hier gedefinieerd als de manier waarop publiek door de documentaire geraakt werd en de manier waarop de documentaire het publiek tot denken aanzette². Hierbij werd enerzijds gekeken naar impact op de doelen die voor de maker zelf van belang waren en anderzijds naar de doelen van Fonds ZOZ zoals geformuleerd in de startnotitie.

Ten behoeve van de evaluatie van Ons Moederland is net als bij voorgaande evaluaties ingezet op een *proces*evaluatie. Dat betekent dat het project gevolgd is van begin tot eind, waarbij steeds feedback is gevraagd van alle betrokken over de werkzaamheid van het project. Daarbij is gebruik gemaakt van een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden.

Het kwalitatieve deel van het onderzoek bestond uit een diepte-interview met de maker, Shamira Raphaëla. Dit interview was erop gericht inzicht te verkrijgen in de veronderstelde werkende mechanismen van Ons Moederland, en de aansluiting daarvan bij de doelen van Fonds ZOZ. Dit interview is getranscribeerd en inzichten van Shamira zijn verwerkt in een aantal verandertheorieën. Deze verandertheorieën zijn verwerkt in de online vragenlijst. Later is een soortgelijk interview afgenomen met Soraya Pol die de impact-campagne van Ons Moederland coördineerde. Met haar werden de doelen en de veronderstelde mechanismen van het educatieve randprogramma besproken. Vanwege de Corona-crisis is dit traject in maart 2020 stil komen te liggen.

Het kwantitatieve deel van het onderzoek bestond uit een online vragenlijst die werd afgenomen tijdens openbare vertoningen van de documentaire en die door de VPRO aan kijkers beschikbaar werd gesteld via hun website³. Kwantitatieve items in deze vragenlijst waren gericht op het in kaart brengen van inzichten met betrekking tot de Nederlandse geschiedenis, de Nederlandse politiek en relaties tussen groepen. De vragenlijst bevatte ook twee open (kwalitatieve) vragen. De eerste vraag was bedoeld om publiek in eigen woorden te laten uitdrukken wat volgens hen de boodschap van de documentaire was. Met de tweede vraag ('wat is u met meest bijgebleven van documentaire Ons Moederland') lieten we het publiek aan het woord over de impact die zij op basis van de documentaire ervoeren.

² Gebaseerd op inzichten uit de 'raak of vermaak?' campagne van Johan Idema waarbij de ervaring van het publiek de graadmeter is voor het succes van een interventie (<http://johanidema.net/raak/>).

³ <https://www.vpro.nl/programmas/2doc/kijk/2doc-overzicht/2019/ons-moederland.html>

3.1. Selectie

In totaal zijn er 181 vragenlijsten ingevuld. 143 respondenten vulden in op welke partij ze hadden gestemd of gingen stemmen. Deze respondenten hebben we ingedeeld in twee groepen: een groep die op een traditionele partij had gestemd of voornemens was te gaan stemmen (van SP t/m VVD), en een groep die gestemd had of voornemens was te gaan stemmen op een populistische/extreemrechtse partij (FvD, PVV, NVU)⁴.

Van 38 respondenten ontbrak de partij waarop ze gestemd hadden of wilden gaan stemmen. Op grond van andere gegeven antwoorden zijn er hiervan zes alsnog ingedeeld. Omdat het belangrijk is de uitspraken van respondenten te interpreteren met kennis van hun (politieke) achtergrond hebben we alleen de groep zonder missende waarden geselecteerd voor alle analyses.

Het totaal aantal respondenten dat is geanalyseerd is dus 149. 124 van deze respondenten had een stem uitgebracht, of was voornemens een stem uit te brengen, op een linkse partij (Groen Links, Partij voor de Dieren, Partij van de Arbeid) of op een middenpartij, of rechtse partij (CDA, D66, VVD). Er waren 25 mensen die een stem hadden uitgebracht, of gingen uitbrengen, op een populistische, uiterst of extreemrechtse partij zoals Forum voor Democratie (8), Partij voor de Vrijheid of Nederlandse Volksunie.

3.2. Procedure

We beschrijven de demografische gegevens voor het hele sample, en voor de groepen wel en niet extreem rechts stemmers apart. Indien van toepassing onderzochten we of er significante verschillen waren tussen de groep extreemrechts stemmers en niet extreemrechts stemmers in antwoorden op onze vragen over de impact van de voorstelling. Deze analyses deden we ook apart voor de mensen met en zonder een migratie achtergrond. Als deze groepen significant van elkaar verschilden geven we de resultaten daarvan apart weer voor deze groepen.

3.3. Onderzoekspopulatie

Van de 149 geselecteerde respondenten was 53% vrouw en 46% man (tabel 1). 14% had een middelbare school-, 10% een MBO-, 29% een HBO-, en 47% een universitaire opleiding afgerond of was daarmee bezig. 74% was ouder dan 30 jaar en 23 % jonger dan 30. 35% van

⁴ Deze keuze is gebaseerd op het kleine aantal respondenten dat anders dan 'traditioneel links' stemde, dus geen Groen Links, PvdA of SP (maar CDA, VVD of D66) en op basis van de relatief kleine ideologische verschillen tussen de linkse en midden- of rechtse partijen in vergelijking met extreemrechts met betrekking tot de thematiek van Ons Moederland.

de respondenten had een migratieachtergrond. De gemiddelde leeftijd van de respondenten was 45 jaar. Er waren 25 mensen (17%) die extreemrechts hadden gestemd en/of zouden gaan stemmen (7 PVV; 8 FvD; 7 NVU; 2 LPF; 1 onbekend maar zeker extreemrechts), zij waren gemiddeld 52 jaar en 84% man, tegenover 44 jaar en 40% man voor stemmers op de traditionele linkse en middenpartijen. Er waren vier personen met een migratieachtergrond (Sovjet-unie, Frans-Iers, Turks en onbekend) die extreemrechts stemden.

In overeenstemming met de verwachtingen rondom de doelgroep, was de samenstelling van ons sample overwegend 'links' te noemen; van de 124 stemmers op traditionele partijen stemden 61 respondenten Groen Links, 14 D66, 10 Partij voor de dieren, 10 SP, 7 Partij van de Arbeid, 7 SP, 4 bij1, 4 VVD, 3 Christen Unie, 2 CDA en 2 Denk. We kunnen niet stellen dat het publiek van Ons Moederland daarmee ook overwegend links was, wellicht zijn 'linkse mensen' meer geneigd een vragenlijst in te vullen.

Ons sample was overwegend hoogopgeleid (met hetzelfde voorbehoud over het publiek van Ons Moederland): 29% volgde een HBO-opleiding of had ooit een HBO-opleiding gevolgd; 45% volgde een WO-opleiding, of had een WO-opleiding gevolgd. Eveneens in overeenstemming met de verwachting was het grootste deel van het sample werkzaam in de sector 'Onderwijs, cultuur en wetenschap' (69%). Dit aandeel was aanmerkelijk kleiner onder de extreemrechts stemmers, waar slechts één respondent in deze sector werkzaam was.

Tabel 1. Gegevens onderzoekspopulatie.

	aantal	%		
man	68	46		
vrouw	78	53		
anders	2	1		
Vmbo/Mavo	12	8		
Havo/Vwo	8	6		
MBO	14	10		
HBO	42	29		
WO	67	47		
geen migratie achtergrond	114	77		
wel een migratie achtergrond	35	23		
geen extreem rechts stem	124	83		
wel extreem rechts	25	17		
	min	max	gemiddeld	sd
leeftijd	18	86	45	16

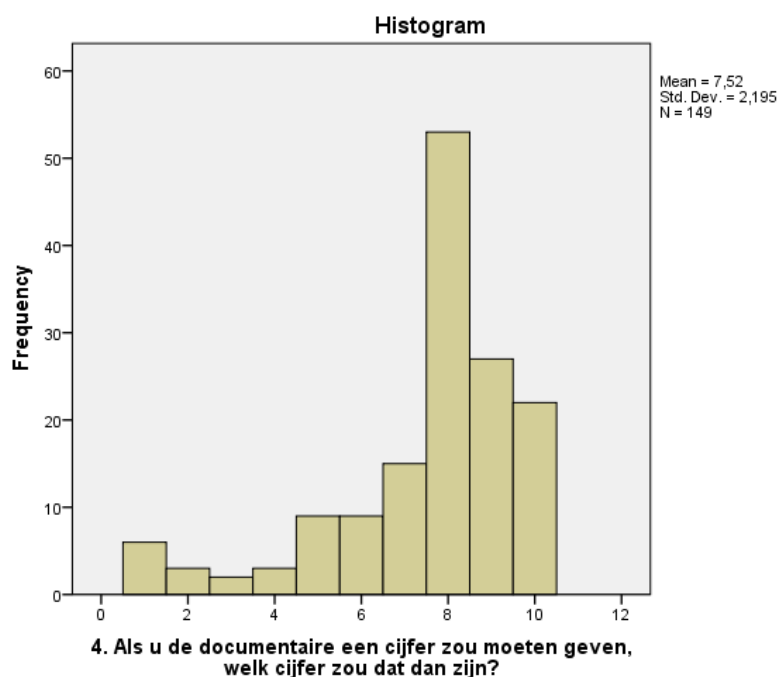
4. Beschrijving van resultaten

4.1. Beoordeling

Om een beeld te krijgen van de betrokkenheid van het publiek bij de documentaire, vroegen we het publiek de documentaire een cijfer te geven tussen 0 en 10. Het gemiddelde cijfer voor de documentaire voor het hele sample was een 7,2, met een standaarddeviatie van 2,2. Het cijfer toegekend aan de documentaire verschilde niet significant voor links- en extreemrechts stemmers, mensen met en zonder migratieachtergrond en jong en oud. De verschillende groepen waren dus vrij eensgezind over het gemiddelde cijfer.

Er was een grote groep respondenten die een 10 gaf, maar er werden ook een aantal (diepe) onvoldoendes gegeven. De meeste respondenten gaven een 8 (zie figuur 1).

Figuur 1: verdeling cijfer voor Ons Moederland

Een lage waardering van de documentaire zegt overigens niet direct dat mensen zich niet betrokken voelden bij de documentaire. Het cijfer gaf in onze ervaring wel weer in welke mate deze mensen zich betrokken voelden bij de boodschap die de documentaire probeerde over te brengen. Mensen die een laag cijfer gaven (<6), wezen deze boodschap af. In paragraaf 4.6 gaan we nader in op de boodschap die het publiek uit de documentaire meenam.

4.2. Geloofwaardigheid, gevoel en (nieuw) perspectief

Onze respondenten waren verdeeld over wat ze van de documentaire vonden. Toch gaf het merendeel van de respondenten een hoge beoordeling aan de documentaire. Om erachter te komen waar respondenten hun oordeel op baseerden, brachten we in kaart 1) of ze de weergave van de feiten (het geschetste beeld van de Nederlandse geschiedenis en het politieke klimaat) konden (h)erkennen; 2) welk gevoel de documentaire bij hen opriep en 3) wat de boodschap was die ze meenamen uit de documentaire.

4.2.1. Geloofwaardigheid

Met de documentaire *Ons Moederland* probeert de maker de geschiedenis van Nederland weer te geven op een manier die inzichtelijk maakt hoe de ideeën van Constant Kusters een product zijn van deze geschiedenis en hoe deze geschiedenis doorwerkt in huidige maatschappelijke en politieke discussies. Voor het overbrengen van dit inzicht leek het ons belangrijk dat het publiek de weergave van de Nederlandse geschiedenis in de documentaire en de weergave van het huidige politieke klimaat kon herkennen, en ook kon erkennen dat dit een waarheidsgetrouw beeld is.

56% van de respondenten vond dat de documentaire een waarheidsgetrouw beeld gaf van de Nederlandse geschiedenis, 29% vonden dit 'een beetje' en 10% niet. Er was hier geen verschil tussen stemmers op traditionele partijen en extreemrechts stemmers en tussen mensen met en zonder migratieachtergrond. Omdat veel van de beelden betrekking hadden op het Nederlandse koloniale verleden, en de omgang met joden en migranten in de 20ste eeuw, is deze bevinding op zich relevant: het publiek van *Ons Moederland* kon de minder comfortabele passages uit de Nederlandse geschiedenis herkennen, en ook erkennen dat de weergave hiervan juist was.

64% van de respondenten gaf aan dat de documentaire een accuraat beeld geeft van het huidige politieke klimaat in Nederland (zie tabel 2). Daarnaast gaf 23% aan dat de documentaire 'een beetje' een accuraat beeld geeft. Er is geen verschil tussen de groepen stemmers op traditionele partijen en extreemrechts stemmers en mensen met en zonder een migratie achtergrond. Naast dat de respondenten de oncomfortabele passages uit de Nederlandse geschiedenis erkennen, is er dus erkenning voor de (groeierende) aanwezigheid van een (extreem)rechts geluid in de Nederlandse politiek.

4.2.2. Gevoel

Het publiek kon de weergave van de Nederlandse geschiedenis en het huidige politieke klimaat (h)erkennen. De vraag is nu welke gevoelens deze weergave van de Nederlandse geschiedenis en Nederlandse politiek bij het publiek oproepen. In deze paragraaf gaan we in op deze vraag.

In tabel 2 staan de emoties voor het hele sample en voor de groepen (niet) extreemrechts stemmers, en (niet) migratie achtergrond apart. Wat we zien is dat de meeste respondenten (hele sample) aangeven zich 'ongemakkelijk' (58) en 'boos' (52) te voelen na het zien van de documentaire. Deze emoties werden gevolgd door angstig (33), vol ongeloof (30), verward (29), pessimistisch (28) en overweldigd (26). Daarna werd 'trots' (14) het meest ingevuld. Van de 14 respondenten die aangaven zich 'trots' te voelen stemde 12 respondenten op een extreemrechtse partij.

Erkend, optimistisch en opgelucht werd door 12, 11 en 6 respondenten genoemd, hiervan was steeds de helft extreemrechts stemmer. Respondenten die een laag cijfer gaven aan de voorstelling (cijfer <6; n=23) voelden zich vooral ongemakkelijk (9) en boos (9).

Tabel 2. Gevoel na afloop van de voorstelling (meerdere antwoorden mogelijk).

Na het zien van Ons Moederland voel ik mij...	hele sample	extreem rechts stemmers		migratieachtergrond	
	n=149	niet n=124	wel n=25	niet n=114	wel n=35
ongemakkelijk	58	58	0	45	13
boos	52	50	2	42	10
angstig	33	33	0	25	8
vol ongeloof	30	29	1	26	4
verward	29	29	0	24	5
pessimistisch	28	28	0	21	7
overweldigd	26	25	1	19	7
trots	14	2	12	12	2
erkend	12	6	6	8	4
optimistisch	11	5	6	11	0
opgelucht	6	3	3	3	3
anders:	38	34	4	29	9
beschaamd	4				
verdrietig	4				
bevestigd	2				
teleurgesteld	2				

Onze respondenten voelden zich dus voornamelijk ongemakkelijk en boos na het zien van de documentaire. Soms vertaalde dit gevoel zich in een negatieve beoordeling, maar ook juist vaak in een (hele) positieve. Ondanks dat respondenten op een negatieve manier geraakt werden door de documentaire, konden ze de inhoud hiervan toch vaak waarderen. De crux is hier dat mensen geraakt werden, dat de documentaire iets met ze deed, waardoor ze tot denken aangezet werden. De meeste respondenten konden deze ervaring waarderen.

We hebben vastgesteld dat de documentaire *Ons Moederland* door de meerderheid van onze respondenten positief beoordeeld werd; dat het grootste deel van het publiek het beeld dat werd opgeroepen van de Nederlandse geschiedenis en het politieke klimaat konden herkennen, en dat de documentaire hen raakte. In de volgende paragraaf gaan in op de vraag hoe het publiek precies door de documentaire geraakt werd, hoe/ in welke richting ze tot denken aan werd gezet.

4.2.3. Perspectief op de Nederlandse geschiedenis en politiek

Hoewel we vaststelden dat het grootste deel van het publiek de weergave van de Nederlandse geschiedenis in *Ons Moederland* kon erkennen, zien we tegelijkertijd dat deze erkenning van het verleden niet leidt tot een ander beeld van dit verleden. Driekwart van de respondenten (74%) geeft aan dat hun beeld van de Nederlandse geschiedenis na afloop van de documentaire niet veranderd is (zie tabel 3). Er zijn hier geen significante verschillen tussen de verschillende groepen respondenten. Met andere woorden: het beeld dat het publiek voorgeschoteld kreeg aan de hand van de documentaire sloot aan bij het beeld dat een meerderheid van het publiek al had, ongeacht de politieke overtuiging.

Tabel 3. Geloofwaardigheid en inzicht (%)

	Nee	Een beetje	Ja	Ik weet niet
Reageer op de volgende stellingen, deze documentaire:				
..geeft een waarheidsgetrouw beeld van de Nederlandse geschiedenis	10	29	56	5
...verandert mijn beeld van de Nederlandse geschiedenis	74	15	9	2
...geeft inzicht in verschillen tussen groepen in de samenleving	18	15	66	1
...geeft een accuraat beeld van het huidige politieke klimaat in Nederland	12	23	64	1

Het beeld dat het publiek heeft van de Nederlandse geschiedenis veranderde op basis van de documentaire het grootste deel van onze respondenten niet. Toch riep de documentaire sterke gevoelens op. In de vorige paragraaf zagen we dat het publiek zich naar aanleiding van de documentaire vooral 'ongemakkelijk' en 'boos' voelt. In de vragenlijst toetsten we of het ongemakkelijke gevoel dat respondenten hadden misschien samenhang met de weergave van de Nederlandse geschiedenis in de documentaire. Een meerderheid van de respondenten (zie tabel 4), gaf aan dat de documentaire hen een ongemakkelijk gevoel geeft over deze geschiedenis. Op een schaal van helemaal niet (1) tot heel erg (5), scoorden

respondenten die op de traditionele politieke partijen stemmen een 3.9. Er is hier geen significant verschil tussen de respondenten met of zonder migratieachtergrond. De groep extreemrechts stemmers scoorde hier lager: een 1,2.

Tabel 4: gevoel en begrip n.a.v. de voorstelling

De documentaire Ons Moederland...	hele sample		niet extreem rechts		wel extreem rechts	
	gemiddelde	sd	gemiddelde	sd	gemiddelde	sd
Geeft begrip voor mensen die zich buitengesloten voelen van de Nederlandse samenleving omdat ze een migratieachtergrond hebben	3,39	1,49	3,68	1,38	1,92	1,14
Geeft mij een ongemakkelijk gevoel over de Nederlandse geschiedenis	3,46	1,53	3,88	1,27	1,22	0,60
Geeft mij een ongemakkelijk gevoel over de huidige politieke ontwikkelingen	4,27	1,25	4,50	0,94	3,00	1,86
Geeft begrip voor mensen binnen mijn gemeenschap	3,01	1,31	2,85	1,24	3,79	1,38
Laat zien waar ik voor sta	2,50	1,59	2,24	1,44	3,91	1,62
Ik herken mezelf in delen van deze documentaire	2,42	1,56	2,10	1,35	4,08	1,53

Het lijkt er dus op dat de kennis of het begrip van de Nederlandse geschiedenis onder onze respondenten meestal niet verandert, maar, in overeenstemming met de intentie van de maker, verandert het perspectief van een deel van het publiek op deze geschiedenis wel: van een 'bekende geschiedenis' werd dit een 'ongemakkelijke geschiedenis'. Dit geldt niet voor de extreemrechtsstemmers: hun beeld van de Nederlandse geschiedenis verandert niet, en zij houden op basis van de documentaire ook geen ongemakkelijk gevoel over aan dit beeld van de geschiedenis.

Ook de weergave van huidige politieke ontwikkelingen zorgt voor een ongemakkelijk gevoel bij onze respondenten (zie tabel 4). Het hele sample scoort hier gemiddeld een 4,27 (op een schaal van 5). Stemmers op de traditionele partijen scoren hier een 4,50. Stemmers op extreemrechtse partijen scoren hier lager, maar nog steeds positief (3,0). We maken hieruit op dat respondenten zich ongemakkelijker voelden bij de weergave van huidige politieke ontwikkelingen dan bij de weergave van de Nederlandse geschiedenis.

Net als bij het beeld dat het publiek krijgt van de Nederlandse geschiedenis, krijgt het bestaande beeld van het huidige politieke klimaat, in overeenstemming met de intentie van de maker, een ongemakkelijke lading voor een groot deel van het publiek. Voor beide

stellingen, zowel met betrekking tot de geschiedenis als het politieke klimaat geldt dat stemmers op traditionele partijen zich hier het meest ongemakkelijk voelen.

We weten inmiddels dat de documentaire het publiek weet te raken en dat een deel van het publiek zich na het zien van de documentaire ongemakkelijk voelde ten aanzien van de Nederlandse geschiedenis en de Nederlandse politiek. Respondenten voelden zich ook 'boos' over wat ze zagen. We weten niet precies waarom respondenten zich boos voelden. We zagen wel dat de helft van de mensen die zich ongemakkelijk voelde, zich ook boos voelde. Deze emoties hingen dus vaak samen. Uit de hoge mate van ongemakkelijkheid over het huidige politieke klimaat volgt mogelijk dat mensen hier ook boos over waren. In paragraaf 4.6. gaan we verder in op de boodschap die mensen uit de documentaire haalden en op de vraag of daarin een verklaring zit voor boze gevoelens⁵.

4.3. Begrip

In de vorige paragraaf hebben we besproken in hoeverre onze respondenten het beeld van de Nederlandse geschiedenis dat in Ons Moederland wordt geschetst geloofwaardig vonden, en in hoeverre dit hun beeld van de Nederlandse geschiedenis heeft veranderd. We hebben beschreven hoe respondenten die de weergave van de Nederlandse geschiedenis in de documentaire konden herkennen, hier een ongemakkelijk gevoel bij kregen.

Het doel van het creëren van deze ongemakkelijkheid is reflectie tot stand te brengen over de historische constructie van ongelijkheid in Nederland. De vervolgvraag is: geeft de documentaire mensen een nieuw inzicht of nieuw begrip over de verhoudingen tussen groepen mensen in de Nederlandse samenleving, in het bijzonder over de verhoudingen tussen witte en zwarte/ gekleurde mensen.

De respondenten gaven aan dat de documentaire begrip geeft voor mensen die zich buitengesloten voelen van de Nederlandse samenleving omdat ze een migratieachtergrond hebben. Dit gold niet voor de extreemrechts stemmers, zij waren het hier gemiddeld genomen niet tot nauwelijks mee eens (tabel 4). Respondenten met een migratieachtergrond scoorden lager op dit begrip dan mensen zonder migratieachtergrond, maar het verschil met respondenten zonder migratieachtergrond is niet significant.

Voor mensen met een migratieachtergrond kan een positieve score op 'geeft begrip voor mensen die zich buitengesloten voelen' een voorbode zijn voor een positieve score op 'geeft begrip voor mensen binnen mijn gemeenschap'. In overeenstemming met de intentie van de

⁵ Gezien het gemiddelde cijfer dat de groep die zich zowel ongemakkelijk als boos voelde de documentaire gaf, een 7, ligt het niet voor de hand dat ze boos waren over de documentaire zelf, of de boodschap hiervan.

maker kunnen respondenten met een migratieachtergrond zich mogelijk erkend voelen in hun ervaring van (historische) misrepresentatie en racisme. In de paragraaf hierna gaan we in op de vraag of dit ook het geval was.

4.4. Erkenning

We hebben aan de hand van de stelling 'deze documentaire geeft begrip voor mensen binnen mijn gemeenschap' getoetst in hoeverre het publiek op basis van deze documentaire erkenning ervoer voor ervaringen/ standpunten die als 'eigen' gezien worden voor een bepaalde gemeenschap. Deze stelling was in het bijzonder gericht op mensen met een migratieachtergrond die erkenning zouden kunnen ervaren voor hun perspectief op de Nederlandse geschiedenis en/ of hun ervaringen van ongelijkheid in de Nederlandse samenleving.

Een deel van het publiek van de documentaire Ons Moederland was afkomstig uit extreemrechtse hoek. De stellingen 'deze documentaire geeft begrip voor mensen binnen mijn gemeenschap' was ook op hen van toepassing. De aansluiting van de documentaire bij extreemrechts publiek werd verder getoetst aan de hand van de stelling 'deze documentaire laat zien waar ik voor sta'.

De stelling dat de documentaire begrip geeft voor mensen binnen de eigen gemeenschap wordt gemiddeld genomen neutraal tot zwak positief beoordeeld. Dit geldt zowel voor de groep respondenten met als zonder migratieachtergrond. De stelling '[deze documentaire] laat zien waar ik voor sta' scoorde alleen positief voor extreemrechts stemmers.

De veronderstelling dat de documentaire erkenning oplevert voor een alternatief perspectief op de geschiedenis of voor ervaringen (van misrepresentatie en ongelijkheid) die eigen zijn aan bepaalde gemeenschappen lijkt dus niet helemaal op te gaan. De bevinding dat het vooral de extreemrechts stemmers zijn die zich erkend voelen door de documentaire vormde geen onverwachte, maar voor velen wel een ongewenste impact van de documentaire.

4.5. Herkenning

Een van de veronderstellingen van de makers was dat het publiek zich mogelijk in (delen van de) documentaire kon herkennen. De persoon van Constant Kusters, waarvan mensen verwachten dat hij ver van hen afstaat, komt door de documentaire dichtbij; wordt aan de hand van het portret van zijn gezinsleven herkenbaar en toegankelijk. Van deze ervaring werd verwacht dat het publiek zich mogelijk bewust werd van het feit dat racisme minder ver van hen afstaat dan ze denken.

Over het hele sample konden mensen zich nauwelijks tot neutraal in delen van de documentaire herkennen (2,4). Als we deze bevinding per groep analyseren, zien we dat de groep stemmers op extreemrechtse partijen het gemiddelde omhooghaalt. Zij scoren positief op het kunnen herkennen in de documentaire (score 4,0 t.o.v. 2,1 voor stemmers op traditionele partijen). We maken daaruit op dat de groep traditionele stemmers zich niet in Constant Kusters konden herkennen, en dat de documentaire niet bijdroeg aan de bewustwording van nabijheid van racisme, in ieder geval niet via het mechanisme 'herkenning'.

4.6. Boodschap

We hebben in de paragrafen hierboven laten zien hoe het publiek de documentaire beoordeelde, hoe ze door de documentaire geraakt werden en tot welk nieuw perspectief op de geschiedenis en/of politiek dit leidde, en of dit nieuwe perspectief ook leidde tot meer begrip van de ongelijkheid tussen groepen mensen in de samenleving, in het bijzonder mensen met een migratieachtergrond.

We wilden ook weten welke boodschap het publiek zelf uit de documentaire haalde, en of deze aansloot bij de intenties van de maker, als we hen daar de gelegenheid voor gaven. Hiervoor was de open vraag 'wat is voor u de belangrijkste boodschap van de documentaire' in de vragenlijst opgenomen.

Bijna alle respondenten haalden uit de documentaire een boodschap die conform de intentie van de maker was. Respondenten zonder migratieachtergrond (die op een traditionele partij stemden) verwezen in hun beschrijving van de boodschap met name naar de 'verrechtsing van de Nederlandse politiek':

nationalistische denkbeelden zijn politiek acceptabel/ geen taboe
Dat er een enorm probleem is wat betreft racisme in Nederland.
dat extreem rechtse gedachten en daden sluipenderwijs steeds "normaler" worden
Doorgroei van rechtsextremisme naar mainstream
Superioriteitsgevoelens van witte mensen zijn helaas heel gewoon geworden in de Nederlandse politiek
Deze kant mag Nederland nooit op!

Hoewel we de relatie met 'boosheid' niet aan kunnen tonen, is het mogelijk dat respondenten zich niet alleen ongemakkelijk voelden bij het beeld van de Nederlandse geschiedenis en politiek dat de documentaire opriep, maar dat met name mensen zonder migratieachtergrond/ stemmers op traditionele partijen zich 'boos' voelden over de toenemende aanwezigheid van (extreem)rechts gedachtegoed in de Nederlandse politiek.

Respondenten met een migratieachtergrond verwezen naast het mainstream worden van extreemrechtse ideeën vaker naar het gebrek aan erkenning voor het problematische (koloniale) verleden van Nederland:

Dat Nederland echt niet zo tolerant is als het zich voordoet. En dat Nederland selectief is (geweest) in zijn geschiedschrijving.

Laten zien hoe gevaarlijk het is dat extreem-rechtse ideeën populair zijn of zouden kunnen zijn. En natuurlijk de duistere bladzijden uit de Nederlandse geschiedenis.....

Xenofobie zit ingebed in de "Nederlandse cultuur"

Er waren twee punten van kritiek die een aantal keer genoemd werden (in totaal 16 keer). De eerste was die van een gebrek aan nuance van de documentaire. Deze boodschap werd genoemd door zowel stemmers op traditionele partijen als extreemrechtsstemmers en mensen met en zonder migratieachtergrond. Dit gebrek aan nuance betrof het vaakst de weergave van witte mensen als racisten of de weergave van extreemrechtsstemmers als zielig, laag opgeleid en ongenueanceerd.

Dat het lijkt alsof de gemiddelde aanhanger van de volks unie zoals getoond in de docu laag opgeleid is en ongenueanceerd

Daarnaast werd het feit dat door middel van de documentaire een podium werd geboden aan Constant Kusters/ aan extreemrechts genoemd als boodschap van de documentaire (5 keer). In relatie tot deze bevinding viel het op, en we noemden het ook al eerder, dat extreemrechts stemmers als boodschap meenamen dat ze het eens waren met de NVU, dat ze trots waren of optimistisch over de toekomst, en dat Nederland allereerst voor de Nederlanders is.

4.6.1. Boodschap in relatie tot beoordeling

In paragraaf 4.1 lieten we zien dat onze respondenten (heel) verdeeld waren over wat ze van de documentaire vonden. Er werden veel hoge cijfers gegeven, maar ook diepe onvoldoendes. Mensen die een onvoldoende gaven wezen de boodschap van de documentaire af of waren hier kritisch over. Zo gaven stemmers op traditionele partijen een laag cijfer omdat ze kritiek hadden op het podium dat Constant Kusters werd geboden; omdat ze vonden dat (alle) witte mensen als racisten werden afgeschilderd, of omdat de boodschap van de documentaire hen niet duidelijk werd. Een respondent had kritiek op de manier waarop 'rechts populist' in de documentaire (makkelijk) weg werden gezet als 'zielige mensen'. Extreemrechts stemmers die een laag cijfer gaven waren voornamelijk kritisch over de ervaring van een beschuldigende toon richting witte mensen (bijvoorbeeld: weg met ons! (vooral als u blank -sorry wit- bent)). Mensen die de aanzet tot reflectie die de

documentaire bood konden waarderen, en hier een boodschap uithaalden die conform de intentie van de maker was, gaven een hoger cijfer. Deze laatste groep mensen vormde de grote meerderheid.

4.7. Aanraden

Tot slot vroegen we onze respondenten of ze de documentaire zouden aanraden. En zo ja, aan wie? Respondenten mochten hierbij meerdere keuzes aangeven. De resultaten van deze vraag staan in tabel 5. De meeste respondenten gaven aan dat ze de documentaire aan iedereen in de categorieën die we noemden zouden aanbevelen. Politici en beleidsmakers waren de belangrijkste subcategorieën aan wie respondenten de documentaire zouden aanbevelen.

Respondenten gaven ook aan waarom ze de documentaire aan anderen zouden aanraden. Stemmers op traditionele partijen gaven in ruime meerderheid aan dat de documentaire aan kan zetten tot inzicht/ reflectie/ bewustwording/ begrip. Nieuwe inzichten die genoemd werden hingen samen met 'inkijk in het leven van extreemrechts', maar ook dat de documentaire een spiegel voorhoudt; dat deze bewustzijn creëert over 'wat er speelt' in de Nederlandse politiek en met betrekking tot de discussie over racisme in Nederland. Soms noemden respondenten dat de documentaire een goede aanleiding vormde voor een gesprek over racisme. Respondenten noemden hier meermaals dat mensen in hun eigen 'bubbel' liever wegstijgen van extreemrechts of van de discussie rondom racisme.

Dit is een documentaire waar iedereen iets aan kan hebben. Mensen moeten weten dat dit gebeurd ookal wordt er (waar ik vandaan kom) nauwelijks over gesproken. Ik vind het mooi dat deze documentaire je een spiegel voor houdt, en je continu bezig bent met wat je van zijn gang van zaken vind

Omdat ik denk dat het ogen kan openen. Vooral voor mensen zonder migratie achtergrond die hier misschien niet zo mee bezig zijn. Of mensen in een links georiënteerde bubbel (zoals ik zelf) is het soms makkelijk om hiervan weg te kijken, en heb je dus ook niet in de gaten hoe serieus de opvattingen en organisatie zijn.

In mijn bubbel worden mensen met dit soort standpunten al snel weggezet als dom en achterlijk. Het is goed om hen wat beter te begrijpen.

Omdat ik veel witte mensen in mijn omgeving heb die dit niet weten. En daardoor onverantwoorde uitspraken doen.

Ik hoop dat andere 'blanke' mensen die dit soort zaken niet belangrijk vinden en zich daarom niet uitspreken (de ernst er niet van in zien) hierdoor bewust worden van de realiteit en in zien dat hun stem van belang is in de discussies rondom racisme

Stemmers op extreemrechtse partijen bevalen de documentaire aan vanwege het inzicht in en erkenning voor hun perspectief. Dat is ook de reden waarom een aantal stemmers op traditionele partijen de documentaire aan niemand zou aanraden.

Tabel 5. Wie vind u dat de documentaire zou moeten zien?

politici	48
beleidsmakers	42
mijn vrienden	34
mijn familie	30
mijn buren	29
mijn collega's	29
alle bovenstaanden	89
niemand	13

5. Conclusie

De hoofdvraag van deze evaluatie luidde:

Draagt Ons Moederland bij aan een nieuw/ ander begrip van het actuele maatschappelijke en politieke klimaat ten aanzien van racisme?

Het antwoord op deze vraag hebben we gezocht in de beoordeling van de documentaire, het gevoel dat deze oproep en de manier waarop deze het publiek tot denken aanzette over de Nederlandse geschiedenis, en over het huidige politieke klimaat in Nederland. Bij de analyses hebben we steeds onderscheid gemaakt tussen mensen met en zonder migratieachtergrond en stemmers op traditionele partijen en extreem-/ populistisch rechts stemmers.

Uit onze data maken we op dat de documentaire positief wordt beoordeeld door zowel stemmers met als zonder migratieachtergrond en door zowel stemmers op traditionele partijen als extreemrechtststemmers.

We hebben ook laten zien dat de voorstelling sterke gevoelens oproept. Onze respondenten voelden zich vooral 'ongemakkelijk' en 'boos' naar aanleiding van de documentaire. Mensen waren soms boos omdat ze het niet eens waren met de weergave van feiten of personen in de documentaire. Vaker voelden mensen zich boos of ongemakkelijk op basis van hun begrip van de boodschap van de documentaire: Ze werden door de boodschap geraakt. Veruit het grootste deel van onze respondenten (veelal zonder migratieachtergrond en stemmend op een traditionele partij) maakte zich druk over het toenemende rechtse/ nationalistische geluid in de Nederlandse politiek. De boodschap dat racisme een lange geschiedenis heeft in Nederland vond vaker weerklank bij respondenten met een migratieachtergrond. Stemmers op extreemrechtse partijen namen vooral erkenning voor hun zienswijzen mee uit de documentaire.

De maker van Ons Moederland wilde met de documentaire de Nederlandse geschiedenis herschrijven; mensen inzicht geven in de historische gebeurtenissen die ten grondslag liggen aan wit superioriteitsdenken en racisme in de huidige tijd en in de huidige politiek. Hoewel onze respondenten aangaven dat hun beeld van de Nederlandse geschiedenis op basis van de documentaire niet veranderde, gaven ze ook aan dat de weergave van de geschiedenis in de documentaire hen een ongemakkelijk gevoel gaf. Dat wil zeggen: het beeld van de geschiedenis inclusief de duistere passages hiervan was voor het publiek niet onbekend, maar in combinatie met het verhaal van Constant Kusters kreeg het publiek wel een ongemakkelijk gevoel bij deze geschiedenis. De geschiedenis werd van een bekende geschiedenis, een ongemakkelijke geschiedenis. Hoewel de maker de geschiedenis dus niet

zozeer herschreef, was ze succesvol in het bieden van een nieuw (kritisch) perspectief op deze geschiedenis.

Hetzelfde gold voor het beeld dat in de documentaire werd opgeroepen van het politieke klimaat in Nederland. Net als het beeld dat in de documentaire wordt opgeroepen van de Nederlandse geschiedenis, was dit beeld voor het publiek herkenbaar. Net als bij het beeld van de geschiedenis riep dit beeld, in combinatie met het verhaal van Constant Kusters, bij het publiek een ongemakkelijk gevoel op. We noemden al eerder dat met name de 'verrechtsing' van de Nederlandse politiek en/of de opkomst van een nationalistisch geluid in de Nederlandse politiek respondenten zorgen baarden.

Voor zowel het beeld van de Nederlandse geschiedenis en het beeld van het huidige politieke klimaat geldt dat het mogelijk is dat de groep stemmers op de traditionele (linkse) partijen al een ongemakkelijk gevoel had bij (bepaalde aspecten van) de Nederlandse geschiedenis en/of het huidige politieke klimaat. We kunnen dus niet zeggen dat dit gevoel op basis van de documentaire is vergroot. Dat het publiek aangaf zich na afloop van de documentaire ongemakkelijk en boos te voelen, geeft aan dat het de maker in ieder geval gelukt is om het publiek te herinneren aan deze ongemakkelijke werkelijkheid.

De veronderstelling was dat de documentaire (op basis van de nieuwe kijk op de geschiedenis) met name onder stemmers van de (linkse) traditionele partijen zou aanzetten tot reflectie op de eigen positie (op basis van witte superioriteit) en die van de ander (op basis van structurele ongelijkheid). Stemmers op traditionele partijen waren het eens met de stelling dat de documentaire begrip gaf voor mensen met een migratieachtergrond die zich buitengesloten voelen van de Nederlandse samenleving. Stemmers op extreemrechtse partijen waren het hier niet mee eens.

Ook hier kunnen we niet uitsluiten dat de groep stemmers op traditionele partijen op voorhand al begripvol was ten aanzien van de ervaring van ongelijke behandeling/ racisme van bepaalde groepen. We hebben op andere manieren laten zien dat de documentaire door respondenten als een eye-opener werd ervaren, maar ook dat respondenten in de documentaire een aanleiding zagen om hierover met anderen in gesprek te gaan. Dit laatste is precies wat de maker beoogde.

We hebben beschreven hoe stemmers op traditionele partijen zich niet of nauwelijks in de documentaire konden herkennen. Ze leken daarmee niet gevoelig voor het inzicht dat racisme dichterbij hen staat dan ze denken. We vonden ook dat er matig tot neutraal gescoord werd door respondenten met een migratieachtergrond op de stelling 'deze documentaire geeft begrip voor mensen binnen mijn gemeenschap'. Waar mensen met een migratieachtergrond zich beperkt erkend voelden door de documentaire, waren stemmers op extreemrechtse partijen enthousiast over de documentaire, juist door de erkenning die ze op basis van de documentaire ervoeren voor hun standpunten.

Met Ons Moederland is het de maker gelukt om een nieuw perspectief te geven op de Nederlandse geschiedenis en de Nederlandse politiek, of het publiek tijdelijk te herinneren aan de ongemakkelijke aspecten van de Nederlandse geschiedenis/ het huidige politieke klimaat. De vraag is of dit (tijdelijke) nieuwe perspectief beklijft. Het publiek, dat voornamelijk uit de door de maker beoogde doelgroep (van hoger opgeleiden, werkzaam in kunst, cultuur en onderwijs, en links geöriënteerd) bestond, gaf aan de documentaire aan te raden aan iedereen, maar aan politici en beleidsmakers in het bijzonder, op basis van het inzicht dat de documentaire levert op de (historische) aanwezigheid van racisme en/ of het inzicht in de aanwezigheid van extreemrechts in Nederland. Een deel van het publiek noemde de documentaire een goed uitgangspunt voor een gesprek.

De vraag of de documentaire de opschudding kan veroorzaken die het beoogt met betrekking tot de actuele maatschappelijke en politieke discussie ten aanzien van racisme is dus deels een vraag voor de langere termijn. Met het uitbrengen van deze documentaire liep de maker in zekere zin vooruit op de meest actuele maatschappelijke en politieke ontwikkeling, namelijk die van Black Lives Matter, waarbij door burgers van links tot rechts en zwart tot wit aandacht wordt gevraagd voor de aanwezigheid en bestrijding van racisme. Indien het de maker lukt om vertoningen voort te zetten, biedt Ons Moederland mogelijk een mooi initiatief om deze discussie van meer (historische) context te voorzien.

Dat de documentaire een podium gaf aan extreemrechtse ideeën was voor sommige kijkers een doorn in het oog. Buiten de vraag of extreemrechts ook recht heeft op enige vorm van representatie, behoorde het overtuigen van deze doelgroep niet tot de doelen van de maker. Ons Moederland deed in grote lijnen waarvoor ze gemaakt was: het opschudden van bestaande perspectieven op de Nederlandse geschiedenis en de Nederlandse politiek voor de mensen die werk willen maken van (de discussie over) nieuwe perspectieven.